

The background of the entire cover is a grid of 24 squares arranged in 4 rows and 6 columns. Each square contains a large circle. The squares and circles are colored in three ways: red, white, and light pink. The pattern is as follows:
Row 1: Red circle on red square, White circle on red square, Red circle on light pink square, Light pink circle on red square, Red circle on light pink square, Red circle on red square.
Row 2: Red circle on white square, Light pink circle on red square, White circle on red square, Title text on white square, Light pink circle on red square, Light pink circle on red square.
Row 3: Light pink circle on light pink square, Red circle on white square, Light pink circle on light pink square, White circle on red square, Red circle on light pink square, Light pink circle on red square.
Row 4: Red circle on light pink square, Light pink circle on red square, Light pink circle on light pink square, Red circle on white square, Light pink circle on light pink square, White circle on red square containing the text 'DEBAT SPECIAL'.

DEBAT STAD & LAND 2002

VERSLAG VAN EEN DRIEDAAGSE REEKS PUBLIEKSDEBATTEN OVER
NATUUR IN DE STAD, STAD EN LANDBOUW EN GROEN WONEN
GEHOUDEN OP DE FLORIADE

ALTERRA

DEBAT SPECIAL

VOORWOORD

VOORWOORD

Met het samengaan van de Wageningse universiteit en de onderzoeksinstituten tot Wageningen UR is een enorme concentratie aan 'groene kennis' ontstaan. Op de Floriade 2002 in Haarlemmermeer was Wageningen UR aanwezig met het vlinderpaviljoen. Vlinders zijn belangrijke graadmeters voor de kwaliteit van het milieu. In het paviljoen konden bezoekers in de huid van onderzoekers kruipen. Dat thema staat in Wageningen niet op zich. De rol van 'het onderzoek' in de maatschappij verandert sterk. Het is niet meer zo dat onderzoek leidt tot nieuwe inzichten of technieken die vervolgens, na enig intern debat binnen het onderzoek, door de maatschappij worden omarmd. Steeds vaker worden door kritische burgers en organisaties kritische kanttekeningen geplaatst bij die inzichten en technieken. En terecht. Omgekeerd komen werkelijke vernieuwingen vaak juist tot stand waar ze door onderzoek, beleid en praktijk samen worden ontwikkeld.

Vernieuwing ontstaat onder meer door interactie met de maatschappij. Vanuit die houding is door Alterra een zestal debatten georganiseerd over de rol van het groen in de deltametropool Nederland. Achtereenvolgens zijn in drie dagen het groen in de stad, groen wonen en de groene diensten van de landbouw aan de orde gesteld. Dit is gebeurd in samenwerking met tal van collega-instituten binnen Wageningen UR en met externe partners zoals het KEI, de ministeries van LNV en VROM en het netwerk Groen Wonen. Actieve inbreng is verder geleverd door woningbedrijven (uit Amsterdam, Arnhem, Wageningen en Ede), groene opleidingsinstituten (Hogeschool Delft, CAH Dronten, Van Hall Instituut), boeren (Overlegplatform Duinboeren uit Tilburg, boeren van de milieucoöperatie Gaasterland), de Grontmij uit Arnhem en de basisschool 'de Open Poort' uit Asperen.

Doel is primair geweest ervaring op te doen met het debat tussen onderzoek, beleid en maatschappij. Wat komt daarbij kijken? Wat levert het op? Hoe kan dit soort debatten op een meer structurele wijze in het onderzoek worden opgenomen?

In deze brochure vindt u het verslag van de debatten. Deze zijn bijgewoond door de journalist Marcus Werner. Uit zijn verslag komt de principiële spanning tussen collectieve belangen als rust en groen en de individuele vraag naar ruimte voor wonen, werken en mobiliteit sterk naar voren. Verder wordt in deze brochure de plaats van publieksdebatten in het natuurbeleid besproken.

Alterra zal in 2003 verder gaan met publieksdebatten over de rol van groen in de deltametropool. Aan een programma wordt nog gewerkt. Tijdens de Architectuur Biënnale zal het Rijdend Natuurgebied, een project van Matton-office in samenwerking met Alterra, waarschijnlijk het vehikel zijn voor onderzoek naar de natuurwensen en -meningen buiten de traditionele doelgroepen en achterbannen van het Nederlandse natuurbeleid. Daarnaast zal een aantal regionale debatten Stad Land plaatsvinden in nationale brandhaarden waar oprukkende verstedelijking, natuurontwikkeling en verbreding van de landbouw vragen om innovatieve maatoplossingen.

Ik hoop dat de Floriade-debatten de opmaat zullen zijn voor een levendig debat over de rol en gewenste kwaliteit van groen in de Nederlandse Deltametropool.

prof. dr. Herman Eijsackers, directeur Wetenschap Alterra

INLEIDING:

IN DIALOOG OVER GROEN, BRUIN EN ROOD

DOOR MARCUS WERNER

INLEIDING

Wensen en weerstanden

Natuur in de leefomgeving is belangrijk, blijkt uit een recente enquête van Alterra onder een representatieve groep van enkele honderden stads- en plattelandbewoners. De helft van de respondenten geniet graag van natuur in de omgeving van het eigen huis, en één op de twee stadsbewoners zou graag buiten de stad 'in de natuur' willen wonen. Ook in de stad is 'groen' nodig, vinden zij, waarbij 'mooie stadsparken' vaak worden genoemd. 'Groen wonen' is populair, zo blijkt. Toch vindt maar liefst tachtig procent van de stadsbewoners en driekwart van de plattelandsbewoners dat nieuwe woningen vooral moeten worden gebouwd aan de randen van bestaande steden - niet op het platteland. De opmars van windmolens, natuur- en waterbergingsgebieden op het platteland, is volgens de meeste geënquêteerden een 'goede zaak' of hooguit 'noodzakelijk kwaad'. Soortgelijke meningen leven over de omtovering van traditionele agrarische bedrijven tot struisvogel-, camping- of zorgboerderij. Zijn de dagen van het Nederlandse platteland als locatie voor de voedselproductie soms geteld? Niet als het ligt aan de in de enquête ondervraagde mensen. Driekwart van de stadsbewoners en nauwelijks minder plattelandsbewoners zien de voedselproductie als de voornaamste functie van het platteland. 'Natuurschoon' hoort ook thuis op het platteland, vinden zes van de tien stedelingen en ongeveer evenveel plattelandsbewoners, terwijl 'recreatie' een aanmerkelijk lagere prioriteit krijgt (33% tegen 29%). Ruim zestig procent van de stedelingen en meer dan zeventig procent van de plattelandsbewoners is tegen de concentratie van intensieve veeteelt en tuinbouw op speciaal daarvoor ingerichte 'agro-industrieterreinen'. Ook de verhuizing van intensieve vormen van landbouw naar het buitenland ontmoet een vergelijkbare weerstand, waarbij opvalt dat plattelandsbewoner hier opnieuw negatiever over denkt.

Op zoek naar nuances

Kunnen al deze wensen en weerstanden over 'Groen', 'Bruin' en 'Rood' - de kleuren waarmee op planologische kaarten respectievelijk natuur-, agrarisch- en stedelijk gebied worden aangegeven- een plaats krijgen in het dichtbevolkte Nederland van nu en straks? Op zoek naar de nuances achter de enquête-uitkomsten organiseerden Alterra, Wageningen Universiteit en het KEI (kenniscentrum stedelijke vernieuwing) een driedaagse reeks publieksdebatten op de Floriade op 24, 25 en 26 september 2002. Met de keuze van de internationaal vermaarde bloemen- en groententoonstelling in de Haarlemmermeer als locatie werd nadrukkelijk ingezet op participatie van burgers. De toevallige bezoeker kon, al of niet aangespoord door voor de gelegenheid ingehuurde Wageningse studenten, naar believen aanschuiven. Ook werden van te voren uitgenodigde toehoorders per bus aangevoerd, waaronder studenten van agrarische hogescholen, huurders van woningbouwverenigingen in stad en platteland, adviesbureau's zoals Grontmij en zelfs een troep nauwelijks op spreekangst te betrappen leerlingen van een lagere school. Deskundigen van de landelijke en provinciale overheid, commerciële planners, bouw-, agrarische- en recreatieondernemers, naast onderzoekers van de landelijke en stedelijke omgeving, namen elke dag zitting in een panel. Legien Kromkamp, bekend van TV-programma's als 'Rondom Tien', Jan Bart Wilschut, gemeenteraadslid bij de gemeente Arnhem en Wim Timmermans, programmaleider bij Alterra, leidden als ervaren debaters de discussies in goede banen.

DAG1:

NATUUR IN DE STAD

DRIEHOOG ACHTER MET EEN TUIN

DOOR MARCUS WERNER

DE STAD

Zo'n vijfenzeventig toehoorders zijn er gearriveerd bij het openluchttheater van het Floriadeterrein. 'Bij het dak' ligt het theater, volgens de tentoonstellingsfolder. 'Nog net onder het dak' is een betere omschrijving voor het kleine amfitheater naar Romeins model dat schuilt onder de rand van één van de blikvangers van de Floriade - een kolossale luifel van aan elkaar gekoppelde zonnepanelen. Gezeten op marmeren zuiltjes, die voor de gelegenheid zijn voorzien van comfortverhogende schuimrubberen matjes met het Alterra-logo, kijkt het publiek neer op het achtkoppig panel dat zich zal buigen over het thema 'Natuur in de Stad'. De stralende najaarszon, het zogeheten 'kunstbos' van in de grond gestoken plastic kokers in alle kleuren van de regenboog en een lieflijk meertje die achter de panelleden zijn te zien, vormen een haast ideaal decor voor de te bespreken thema's.

"Door groen in de stad beleef je de seizoenen en houd je binding met het landelijke groen." Een Amsterdamse uit het publiek bijt het spits af. Een tweede vrouw stipt de pedagogische waarde van stadsgroen aan: "Het helpt ons onthouden dat wij ook deel uitmaken van het biologische leven en werkt respect daarvoor in de hand. Al is het alleen maar om te voorkomen dat stadskinderen denken dat alle bloembollen 'uien' zijn!"

Maar wélk groen in de stad kan dit positiefs sorteren? Panellid Agnes van den Berg van Alterra verricht studies naar de natuur- en groenbeleving van uiteenlopende bevolkingsgroepen. Zij constateert: "De waardering voor groen is vaak afhankelijk van de verwachting die mensen daarvan hebben." Een oudere die slecht ter been is komt graag in een ordentelijk park, de in het milieu geïnteresseerde jongere prefereert 'natuurlijker' en wilder groen. De boer die economisch afhankelijk is van het tot in hoge mate geordende agrarische landschap, zal ook in de stad vooral verzorgd groen waarderen. In het panel zit ook Kees Fortuin, stadsocioloog van het Verwey-Jonker Instituut. Op basis van zijn onderzoek naar leefbaarheidaspecten van de relatief 'groene' singels in Rotterdam, zegt hij: "Ook culturele achtergrond is van invloed op de beleving van 'groen'." Fortuin: "Turken en Marokkanen blijken bijvoorbeeld weinig enthousiast over het vele water van de singels: daar kan je maar invallen en verdrinken." De reacties uit het publiek illustreren hoe weerspanning de opvattingen over 'natuur' in de stad kunnen zijn. Een jonge vrouw met hoofddoek, verontwaardigd: "Marokkaanse jongeren als ik vinden water gewoon bij het Nederlandse landschap horen." Iemand met een onvervalst Amsterdams accent voegt daar aan toe: "Alsof 'autochtone' Nederlanders niet eten en bier drinken in het openbaar groen!" Panellid Vincent Kuipers, stadsecoloog in Rotterdam, ziet het debat verzanden in details over de voorkeuren van bepaalde bevolkingsgroepen: "Het is goed om met zoveel mogelijk mensen rekening te houden, maar je kan niet voor iedere bevolkingsgroep een speciaal parkje aanleggen."

Wanneer de aandacht wordt verlegd naar de tweedeling openbaar en privé groen in de stad, blijkt dat

NATUUR IN

grotere privé tuinen zeker geen wondermiddel zijn. In de Verenigde Staten zijn grote tuinen de norm, maar dat gaat ten koste van het openbare stadsgroen: op straat in een Amerikaanse voorstad is het meestal niet prettig toeven. Veel privé groen is alleen voorbehouden aan de rijken, meent een Amsterdamse binnenstadbewoner, waarop het publiek applaudisseert: "De sociale woningbouw valt wat dat betreft buiten de boot." Volgens een bewoonster van Amsterdam Noord is het uitgestrekte collectieve groen dat ooit als panacee werd gezien voor hoogbouwwijken als 'Noord' en de Bijlmer een miskleun gebleken: "Het is veel te eenvormig, en daardoor weinig uitnodigend om je in op te houden." Panellid Jan Boogaart, voorzitter van de Vereniging van Hoveniers en Groenvoorzieners, beaamt: "Er is absoluut meer diversiteit nodig in het collectieve groen." Wellicht zouden bewoners meer inspraak moeten krijgen in de inrichting van het openbare groen? Dat kan wel, zo blijkt: Amsterdamse deelraden bijvoorbeeld verstrekken vergunningen aan wijkbewoners die zich over het openbare groen willen ontfemen. Meer bewonersparticipatie, zo lijkt het devies. Toch valt dat in de praktijk vaak tegen, klinkt het uit het publiek: "Je moet haast een masochist zijn om je door alle bureaucratie en inspraakrondes te kunnen worstelen."

Uit het panel biedt directeur-generaal Natuur van LNV André van der Zande hoopvol nieuws: "In lijn met de voornemens van het nieuwe kabinet streeft ons ministerie een vijftigprocents reductie van het aantal regels na."

Toehoorder Maarten de Winter van de landelijke vereniging van tuinders en planten liefhebbers 'Groei en Bloei' ziet nog een taak voor de overheid: "Enthousiaste bewoners zijn er genoeg, maar vaak weten ze niet hoe te beginnen. Meer voorlichting zou een grote vooruitgang zijn." Esselien Bakker is kortgeleden verhuisd van Amsterdam naar Haarlem: "We konden overgaan van 'driehoog achter' naar een huis met een tuin!" Zij vindt: "Begeleiding is een belangrijke voorwaarde voor bewonersparticipatie."

DE STAD

Ook geld vormt -weinig verrassend- bij de aanleg van groen in de stad een groot probleem. Over nieuwe woonwijken zegt Boogaart: "Nog afgezien van het feit dat er nauwelijks serieuze aandacht is voor 'groen' in het Grotestedenbeleid, is groen en groenonderhoud meestal het eerst slachtoffer wanneer er bezuinigd moet worden. Geurt Keers van het beleidsondersteunend bureau RIGO research en advies: "Groen brengt projectontwikkelaars niets op, in tegenstelling tot woningen. Het kost alleen maar geld." Zijn medepanellid Bert Mathijssen van het Bouwfonds Wonen reageert: "Projectontwikkelaars willen heus wel rekening houden met groen, maar het is vooral de markt die dicteert wat wij doen."

Een vrouw uit het publiek wuift de commentaren weg: "Geld hoeft niet oppermachtig te zijn. Kijk naar de New Yorkse Hudsonoevers. Dat is misschien de duurste grond ter wereld, en toch ziet het er prachtig groen. Het is een kwestie van beleid."

De kostenproblematiek is ook wel te omzeilen, vindt Mathijssen: "Voor de nieuwe Bossche wijk Haverleij -notabene een Vinex locatie- was de gemeente bereid tweehonderdtwintig hectare grond in te brengen voor de lage agrarische prijs. Zo kan daar in een lage dichtheid gebouwd worden temidden van een mooi groengebied." Kuijpers noemt de mogelijkheden van maatschappelijke organisaties en andere subsidiegevers: "In Rotterdam is extra groen gefinancierd met geld van het Wereld Natuur Fonds." De opmerking van de gespreksleider, dat het misschien tijd is om ook voor 'groen' een soortgelijk reglement als de éénprocentsregeling voor kunst in te voeren, oogst veel bijval. Keers bepleit vooral meer creativiteit: "Minstens tien procent van het verharde oppervlak in de stad dient geen enkel nut. Laat gemeenten net als bewoners van woonerven doen: tegeltjes lichten en ruim baan maken voor meer groen. En ook voor woningbouw ongeschikte vervuilde terreinen en sloopwijken lenen zich, mits met fantasie aangepakt, voor een forse uitbreiding van natuur in de stad."

De visie van bewoners op het groen in hun leefomgeving, en strategieën waarmee gemeentes het stedelijke groen kunnen invullen of verbeteren, vormen het brandpunt van het verdere debat. Wat verstaan de toehoorders onder groen?, vraagt Kromkamp. Tilo Mauro uit Egmond-Binnen lijkt bevoorrecht: "De duinen, dat is natuur. Ons achterland de bollenstreek noem ik geen 'groen' maar industrie." Ook een inwoner van het Veluwe dorpje Zetten denkt vooral aan de natuur buiten zijn woonplaats: "In het dorp is nauwelijks groen." Een toehoorder uit de middelgrote stad Dordrecht ziet evenmin natuur in zijn directe omgeving: "De Biesbosch beantwoordt meer aan mijn beeld van groen." Een groot enthousiasme voor het groen in de directe woonomgeving lijkt er niet te zijn onder het publiek. Toch zijn er legio redenen om het stadsgroen te verbeteren, zo valt er te horen. Niet alleen in de zin van een prettigere leefomgeving of het gunstige effect dat 'groen' sorteert op de

NATUUR IN

volksgezondheid, zoals studies keer op keer uitwijzen, maar ook omdat huizen in een groene omgeving simpelweg meer waard zijn.

Hoe valt aansprekend groen te realiseren in een stedelijke omgeving? Groenvoorziener Boogert: "Bij nieuwe woningbouwprojecten eerst het groen ontwerpen en pas daarna de huizen intekenen, in plaats van andersom zoals meestal gebeurt." Het schitterend landschappelijk vormgegeven Floriadeterrein leent zich na sluiting van de tentoonstelling uitstekend voor een dergelijke aanpak, wordt er opgemerkt. Het idee is niet nieuw, zo blijkt, want de terreinen van twee eerdere Floriades zijn ook daadwerkelijk omgetoverd tot woonwijken. De methode hoeft geen garantie voor succes te zijn, zo valt er echter te horen: op het voormalige tentoonstellingsterrein van Amsterdam is inderdaad een geslaagde groene wijk verzezen, in Zoetermeer is dat jammerlijk mislukt.

Zelfs de zo verfoeide 'Vinex-wijken' kunnen bij een goedgekozen beleid ontsnappen aan het 'witte schimmel' imago van onafzienbare huizenrijen zonder noemenswaardig groen, volgens Keers: "In de Randstad klopt dat imago meestal wel, maar bij Leeuwarden zijn prachtig groene Vinex wijken van de grond gekomen." De wooncomplexen op het Amsterdamse KNSM-eiland, met tuinen aan de binnenkant en omringd door water, zijn een goed voorbeeld van hoe er op kleinere schaal met het juiste beleid veel is te bereiken, vindt Mathijssen: "Ook daar zijn het groen en de woningen in samenhang ontworpen."

Renske Peters van de afdeling Groen en Stadsecologie van de gemeente Amsterdam, is ook bij het panel aangeschoven. Zij merkt op dat in de genoemde woningcomplexen in het Oostelijk Havengebied andere bewoners zijn neergestreken dan eerst gepland -veel gezinnen met kinderen, in plaats van kinderloze tweeverdieners. Peters: "In dit geval is dat goed uitpakkt, maar het illustreert hoe de plannenmakers niet alles in de hand hebben. Voor openbaar groen in de stad geldt hetzelfde. Wordt bijvoorbeeld een park niet gebruikt wordt zoals het was bedoeld, dan hoeft dat niet erg te zijn. Aan de andere kant, wanneer iets echt niet werkt moet je gewoon iets anders doen. Een te defensieve houding over bestaand groen is niet goed." Arie Koster van Alterra herkent de soms starre houdingen over eenmaal aangelegd groen: "Al te vaak wordt krampachtig vastgehouden aan op papier prachtige plannen, die in de praktijk onwerkbaar zijn." Hij pleit voor een 'groene opbouwwerker' in elke stad van enige omvang, met onder andere als taak het écht achterhalen van de wensen van wijkbewoners en het feitelijke gebruik van groenvoorzieningen ter plaatse. Eppo Gutteling, wethouder 'Wonen' van de gemeente Apeldoorn, denkt dat bewoners graag hun mening geven: "Wij hebben zeer goede resultaten met onze 'Buitenlijn' voor klachten en opmerkingen over het openbaar groen. Intussen hebben wij zo'n vierduizend buurtconciërges aan de telefoon gehad!"

DAG 2:

GROEN WONEN

WONEN OP EEN BOERDERIJ MET DE KAPPER VLAKBIJ

DOOR MARCUS WERNER

GROEN

De vraag naar 'groen wonen' in Nederland is groot - de resultaten van de Alterra-enquête onderstrepen dat. Tegelijkertijd is er een enorme druk tot het bouwen van nieuwe woningen: de bevolking groeit en de grote steden dreigen te 'exploderen'. Nieuwe woonvormen op het platteland en bestaande steden naadloos laten overgaan in het land, lijkt aan de wensen van het publiek én aan de eis tot meer woningen tegemoet te komen. Toch staat dit haaks op het tot voor kort gangbare beleid dat vooral streeft naar scherp omkaderde, compacte steden en een leeg, 'natuurlijk' platteland. Vinex en Ecologische Hoofdstructuur komen immers tegemoet aan nog een wens van de Nederlanders, namelijk dat de toch al schaarse open ruimte niet verder dichtslibt.

De dilemma's van 'Groen Wonen' vormen het thema van de tweede discussiedag, waarvoor -de urgentie van de onderwerpen ten spijt- een aanmerkelijk kleiner publiek van enkele tientallen toehoorders plaats neemt op de opnieuw klaargelegde Alterra-matjes. Wanneer enkele stadsbewoners uit het publiek worden gevraagd naar hun ideaalbeeld van wonen op het platteland, vallen er beschrijvingen van 'een vrijstaand huis aan de rand van een natuurgebied' en soortgelijk uiterst aantrekkelijk vastgoed. Panellid Jeroen van Wetten van bureau voor landschapsontworp en stedelijke ontwikkeling VISTA: "Dat is nou juist het probleem. Zulke woningen zijn ontzettend schaars en daardoor duur en alleen weggelegd voor de rijken. Breng wonen in het groen binnen het bereik van meer mensen door meer te bouwen in de natuur, dat drijft de prijzen vanzelf omlaag!" Leo Pols van het ministerie van LNV, ook in het panel, is helemaal niet overtuigd door de rooskleurige vergezichten over wonen op het platteland. De LNV'er van de directie Natuurbeheer meent: "We verwisselen hier groen wonen met landelijk wonen. Mensen willen inderdaad in een groene omgeving leven, maar dan wel graag tegen een stedelijke achtergrond. Het valt echt niet mee om in een dorp te wonen met een gezin waarvan de ouders op twee verschillende plekken werken, en op de stad te zijn aangewezen voor scholing van de kinderen en andere faciliteiten."

Wim Timmermans uit het publiek blijkt zojuist verhuisd van Amsterdam naar het plaatsje Rumpt in de Betuwe. Enige hilariteit is wanneer hij -academisch geschoold en met een goede baan- het verwijt krijgt, vertegenwoordiger te zijn van de 'vermogende import' die het woningaanbod op het platteland opsoupeert. De nieuwbakken plattelandbewoner laat zich niet uit het veld slaan, en neemt het op voor zijn woonplaats: "Zoals ik woon is niettemin een illustratie van hoe het wél kan: wonen dichtbij de natuur, met de stad onder handbereik. Ik reis nu, zij het dan per auto, sneller naar een uitgaansgelegenheid in Amsterdam dan toen ik zelf in de stad woonde. En vergis je niet, winkels zijn er voldoende in Rumpt. Alleen een kapper ontbreekt. In dat opzicht is Nederland toch allang één grote stad."

WONEN

Panellid Peter Veen, ook van VISTA, meent dat het 'hokjesdenken' in de huidige regelgeving 'groen' in de wielen rijdt: "Daar natuur, daar landbouw en in de ruimte die nog rest woningen." Hij vindt: "'Rood', 'groen' en 'bruin' zullen meer in elkaar geschoven moeten worden." Het debat spitst zich toe op hoe dat bewerkstelligd kan worden. Chris Jagtman van bouwonderneming Amstelland Ontwikkeling voert uit het panel aan: "Op veel plaatsen raakt de landbouw in het slop. Je ziet nu al dat nog maar de helft van de boerderijen ook wordt gebruikt om te boeren. Daar is toch ruimte voor woningen?" Pols memoreert: "Dat ligt nou precies in het verlengde van het 'Ruimte voor Ruimte' plan van VROM onder het vorige kabinet." Veen vindt dat 'nieuwe natuur' ook perspectieven biedt: "Bijvoorbeeld eerst besluiten waar het best een nieuw bos kan komen, het bos vervolgens aanleggen en dan woningen daarin integreren." Pols waarschuwt echter voor een te kunstmatige inrichting bij dergelijke plannen: "Wat vinden de meeste mensen aantrekkelijke landschappen om in te wonen? Kleinschalige percelen met boomwallen. Dan zien die groen wonen projecten er straks allemaal uit als Twente. Je moet afwisseling houden, aansluitend op de verschillende landschappen in Nederland." Het zogeheten 'landgoed wonen' is wat Fokke de Jong van de stichting Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting betreft een goede manier om groen wonen mogelijk te maken: "Op zeg honderd hectare grond twintig hectare compacte wooncomplexen met direct daaromheen gebruikstuinen, maar op de resterende tachtig hectare 'echte' natuur." Zijn buurman in het panel, directeur Strategie van het Directoraat-generaal Wonen van VROM Kees Lever, is ook te spreken over de woonvorm, maar: "Op een enkele gunstige uitzondering als het Bossche Haverlij na, stranden dergelijke initiatieven op de huidige regelgeving en problemen tussen projectontwikkelaars en gemeentes."

De Jong hekelt verder de starre regelgeving in Nederland: "Zelfs zoiets betrekkelijk eenvoudigs als een kantoor vestigen in een monumentale boerderij ontmoet heel snel obstakels, bijvoorbeeld omdat het niet past in het bestemmingsplan." Rob Roggema van het gemeentelijk grondbedrijf Almere voegt hier vanuit het publiek aan toe: "Een project dat niet past in de ministeriële richtlijnen is eigenlijk al gedoemd." Roggema is betrokken bij plannen voor een zogeheten 'ecoviaduct' bij Almere, een variant van de bekende wildviaducten dat ook is voorzien van woningen en kantoren. De originele combinatie van wonen, werken en natuur lijkt te hoog gegrepen: "Om zoiets te realiseren krijg je te maken met welgeteld drie ministeries! Blijkt het niet te stroken met de Ecologische Hoofdstructuur, dan is het einde oefening." Toch zegt Roggema voor het ecoviaduct te zullen blijven strijden. Toehoorder Jos Jonkhof, onderzoeker bij Alterra, vindt: "Nederland heeft in principe altijd een goed ruimtelijk ordeningsbeleid gehad - voor veel landen geldt het Nederlandse model ook als voorbeeld. Maar de 'voorsprong' in regels maakt het systeem inderdaad wat log in het reageren op nieuwe

GROEN

maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de bouwopgave in het landelijk gebied." Om hier verandering in te brengen is het volgens Jonkhof niet nodig dat de overheid het 'oude' systeem geheel overboord zet: "Binnen de bestaande structuren meer ruimte creëren voor experimenten, zou al een hele vooruitgang zijn." Vanuit het panel wordt instemmend gereageerd. Jagtman: "Laat het kabinet regelvrije zones instellen." Veen is ook voorstander van dergelijke zones: "Maar de opgave is, uit te maken wat je wel of niet moet reguleren." Wat Pols betreft: "Experimentele ruimtes, prima, maar dan wel met een klein aantal heldere regels." Voor Roggema gaat dat nog niet ver genoeg: "Afspreken om nieuwe ideeën toe te laten, maar die toch aan regels leggen, is oude wijn in nieuwe zakken doen. Laten we nou eens op een paar plaatsen echte experimenten toelaten en kijken waar het schip strandt."

De gespreksleider vraagt zich af: is er in het dichtbevolkte Nederland wel ruimte voor wonen in de natuur, laat staan experimenten? Van Wetten denkt van wel: "Maar liefst zeventig procent van het Nederlandse landschap heeft een agrarische bestemming. We moeten afstappen van de idee dat naar niet aan valt te tornen omdat dit land nou eenmaal een agrarische geschiedenis heeft. Wanneer we toegeven dat Nederland intussen in hoge mate verstedelijkt en industrieel is, liggen de mogelijkheden voor het oprapen."

Ook met een meer creatieve invulling van de ruimte valt ruimtewinst te boeken ten gunste van woningbouw. De VISTA-medewerker: "De glastuinbouw vreet ruimte: plaats die kassen bovenop de loodsen van industrieterreinen." Mirjam de Vries van het ministerie van VROM heeft ook een ruimtebesparende tip: "Haast elke gemeente, hoe klein ook, legt uit werkgelegenheidsoverwegingen een eigen industrieterrein aan. Met meer samenwerking zouden regionale industrieterreinen kunnen ontstaan. Overigens kunnen die door de gedeelde infrastructuur en kosten meer voordelen bieden dan alleen ruimtewinst." Een toehoorder is het hier van harte mee eens: "Het is inderdaad opmerkelijk hoe onnodig ruim en inefficiënt opgezet de gangbare industrieterreinen zijn. En dan liggen ze ook nog op de mooiste plekken, aan de randen van dorpen en steden!"

Henk Westra, directeur van de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting, ziet vanuit het panel een belangrijke rol weggelegd voor digitale infrastructuur op het platteland: "Daarmee is het woon-werk-verkeer probleem van groen wonen terug te dringen." Hij weet echter: "Decentraal werken is helaas voor vele bestuurders nog een stap te ver, en ICT aanleggen in het buitengebied is nog steeds erg duur."

Diverse toehoorders zien projectontwikkelaars nog niet zo snel betaalbare woningen neerzetten in de natuur. Van Wetten: "Wanneer bouwers er iets aan over houden gebeurt dat heus wel. Om dat te bereiken kan er bijvoorbeeld gebouwd worden in relatief kleine clusters van vijftig à zeventig woningen, gecombineerd met een zekere mate van particulier opdrachtgeverschap. In Denemarken gebeurt het al - en dat is ook een modern land met een sterk agrarische, zuivelproducerende geschiedenis."

DAG 3:

STAD EN LANDBOUW

AGRARISCH ARCADIË OF BIO-INDUSTRIEEL DELTAMETROPOOL?

DOOR MARCUS WERNER

STAD EN LANDBOUW

De tijd dat stadskinderen de vakanties bij een oom en tante of hun grootouders op de boerderij doorbrachten, is allang voorbij. De overgrote meerderheid van de stedelingen in Nederland van onder de vijftientig jaar heeft nog nooit een levend varken gezien. Onder het Nederlandse publiek leeft veelal een beeld van een ongecompliceerd en genoeglijk boerenbestaan, dat weinig of niets te maken heeft met de hedendaagse werkelijkheid. Andersom bestaat onder de 'agrarisch ondernemers' veel onbegrip voor de wensen van stadsbewoners en ervaren zij de stedelijke omgeving als bedreigend. Veel boeren zien weinig toekomst in de voortzetting van hun bedrijf, zij het omdat niet valt te concurreren in een markt die zich steeds meer op een mondiale schaal afspeelt, dan wel omdat zij zich verstikt voelen in de Nederlandse en Europese regelgeving. Deze tijd vraagt, althans volgens instanties als de Raad voor het Landelijk Gebied (RLG), om de ontwikkeling van vernieuwende 'groene diensten' voor het platteland: alleen zo is de in de afgelopen decennia ontstane kloof tussen stad en platteland te dichten, én hebben boeren zicht op een acceptabele toekomst.

Welke 'groene diensten' kunnen oplossingen bieden voor het platteland, heeft de stad daar ook behoefte aan, en kunnen en willen boeren dergelijke diensten leveren? Dit zijn de vragen die centraal staan op de derde dag van de Floriade-debattenreeks.

Het ruim honderdkoppige publiek op deze dag omvat ook een klas schoolkinderen uit het Betuwe Asperen. De uitgelaten basisscholieren mogen uitgebreid vertellen over de eigen ervaringen op het platteland. Zij kennen boerderijen vooral van kinderfeestjes of paardrijden, zo blijkt. Het antwoord van een van de kinderen op de vraag of hij wel boer zou willen worden, is uiterst illustratief voor de thematiek van het debat: "Nee, want boerenland is hartstikke duur. Je kan beter een baan nemen, dan heb je later ook een pensioen."

Panellid Herman Snijders van de directie Natuurbeheer van LNV vat de algemene tendens in de agrarische gebieden van Nederland samen: "De kleinschalige landbouw is door de concurrentie op de wereldmarkt nauwelijks meer rendabel. Wie schaalvergroting van zijn bedrijf geen optie vindt, moet neveninkomsten halen uit andere activiteiten, of stoppen."

Het relaas van een Westfriese boer in het publiek sluit aan bij Snijders' opmerkingen. Veel collega's uit zijn omgeving staakten hun bedrijf of emigreerden. Toch zijn enkelen overgestapt op de exploitatie van een minicamping: "En die lijken er zeker van rond te kunnen komen. "Een boer uit Andijk is een kinderboerderij begonnen: "Maar het blijft een hobby, ik kan er niet van leven." Een ander alternatief voor de moderne boer is 'natuur' produceren - daarvoor bestaan al geruime tijd overheidssubsidies. Jo van Balkom in het panel vertegenwoordigt het Overlegplatform Duinboeren, een samenwerkingsverband van zo'n tweehonderd boerenbedrijven rondom het nationale park De Loonse en Drunense

Duinen in Brabant. Van Balkom heeft een relatief grote melkveehouderij, maar organiseert daarnaast betaalde 'kookfeesten' waarin kinderen mogen koken met zuivelproducten van de boerderij. Ook ontvangt Van Balkom op zijn boerderij drugsverslaafden die als opstap naar een terugkeer in de maatschappij meehelpen met het dagelijks werk in stallen en buitenlucht. De melkveehouder annex recreatieondernemer: "Wij ontvangen tot duizend gasten per jaar. Binnenkort komen er ook kooklessen voor volwassenen."

Het zijn dergelijke alternatieven voor een niet alleen op de productie van voedsel gerichte bedrijfsvoering, die onder andere de RLG ziet als de 'groene diensten' die het agrarische platteland en de 'stad' nader tot elkaar kunnen brengen.

Een minicamping beginnen, natuur produceren of een zorgboerderij bestieren is met de huidige regelgeving echter geen sinecure. Van Balkom: "Als er mond-en-klauwzeer uitbreekt krijgen wij van het ministerie de zwaarste boetes opgelegd, omdat er publiek in onze stallen komt." Een varkensboer uit het publiek kent de eigenaardigheden van de regelgeving: "Toen wij een open dag hielden konden de weinig bezoekers die op kwamen dagen alleen vanachter glas naar de varkens kijken."

Een student van de agrarische hogeschool in Dronten zegt: "Veel boeren willen meedoen aan dergelijke constructies, maar haken af wanneer zij ervaren wat een bureaucratische rompslomp dat met zich mee brengt." De Drontenaar ziet het geld uit de overheidssubsidies maar naar een beperkt aantal bedrijven gaan: "Daardoor kan te weinig boerenland profiteren van agrarisch akkerrand beheer, bijvoorbeeld."

Ook andere factoren spelen nieuwe groene diensten parten. Panellid Anton Stortelder van Alterra: "Sommige vormen van natuurbehoud zijn zelfs met subsidie niet rendabel. Dan valt het boeren niet aan te rekenen dat ze er geen interesse voor hebben. In Zeeland bijvoorbeeld is akkerrandbeheer goed uitvoerbaar, maar houtwallen in Twente behouden levert zo weinig op dat boeren ze ruimen."

STAD EN

Van Balkom: "In de Randstad kan haast iedere boer wel recreatieondernemer worden, maar in het weinig verstedelijkte Friesland en Groningen heeft nauwelijks iemand behoefte om een boerderij te bezoeken." Stortelder voegt toe: "Niet iedere boer is geknipt om een zorgboerderij te runnen, of wil verslaafden over de vloer." Panellid Durk van der Werf van de Agrarische Natuurvereniging 'Bosk en Greide', een boerencollectief dat in het Friese Gaasterland zélf een aansprekende vorm van 'boernatuur' realiseert, noemt een hindernis uit onverwachte hoek: "Ook de natuurbeschermingsorganisaties hebben een zeer negatieve invloed. Die willen vooral hun eigen visie over natuur doordrijven en zijn daarbij ontzettend invloedrijk."

Het ligt voor de hand dat bij de voedselproductie die nog wel op het platteland plaatsvindt, meer aandacht nodig is voor de natuur en het dierenwelzijn - daarvoor bestaat een toenemende maatschappelijk druk. Snijders benadrukt: "De 'ruimingen' van gezonde koeien en varkens bij de vorige uitbraak van mond- en klauwzeer hebben absoluut geleid tot een grotere weerstand tegen de intensieve veehouderij." Maar is er eigenlijk wel een markt voor een meer ecologische bedrijfsvoering?, vraagt Legien Kromkamp zich af. Op de vraag naar wie wel eens biologische producten koopt, steekt maar een kwart van de toehoorders de hand op. Doorvragen leert dat dit niet regelmatig gebeurt: 'eens in de week' of daaromtrent is een veelgehoord antwoord. Biologisch voedsel is duur, valt er te horen uit het publiek. Een landbouwstudent meent: "Biologische producten exporteren we vooral naar landen als Frankrijk en Italië, waar consumenten willen betalen voor lekker eten." Van der Werf kan hier over meepraten. Hij is biologisch schapenboer: "Al mijn lammeren gaan naar Frankrijk." De gemoederen raken merkbaar verhit wanneer panellid Peter Smeets het woord neemt. De Alterra-onderzoeker bestudeert grootschalige sociaal-economische processen die van invloed zijn op de landbouw in Nederland: "In Nederland leeft een 'arcadisch' beeld van de landbouw en het platteland. Dat lijkt wel op wat er is te zien in het binnenland van Frankrijk, maar is in dit land een voorgoed gepasseerd station." Haast onafwendbare sociaal economische krachten liggen hieraan ten grondslag, vervolgt Smeets: "Neem de gigantische proporties van de intensieve varkenshouderij. Dat is een direct gevolg van het feit dat varkens afval eten, en dat afval efficiënt is aan te voeren via de grootste haven van Noordwest Europa, namelijk Rotterdam. Combineer dat met het gegeven dat Nederland met de export van vlees een enorm en dichtbevolkt achterland kan bedienen, en de intensieve varkenshouderij is het resultaat."

LANDBOUW

Omdat er nauwelijks nog ruimte is voor landbouw, valt volgens Smeets niet te ontkomen aan zogeheten 'Agroproductieparken' met onder andere de in de publieke opinie zo verafschuwde 'varkensflats': "Door die op de Maasvlakte te situeren zijn de problemen met het vervoer van levende en geslachte varkens opgelost, en door de gestapelde bouw is het ruimtebeslag minimaal." Nadrukkelijk: "En uit onderzoek blijkt dat varkensflats het dierenwelzijn ten goede komen." Een toehoorder windt zich intussen behoorlijk op. Hij heeft een kennis die een tiental varkens houdt in een dorp: "Die varkens zijn gelukkig, niet dieren die op driehoog wonen in een varkensflat." Smeets repliceert: "Over die tien varkens gaat het hier niet, maar over de tien miljoen die nu overal in De Peel hun leven slijten in benauwde en verduisterde stallen."

Jan Douwe van der Ploeg, hoogleraar Rurale Sociologie aan de Universiteit Wageningen, reageert vanuit het panel. De hoogleraar ziet Nederland niet onherroepelijk afsterven op Smeets' toekomstbeeld, maar vindt: "Aantrekkelijke én levensvatbare combinaties van boeren en natuur zijn er al volop. Zo'n vijftig procent van de Nederlandse boeren is al bezig met natuur, een camping of een zorgboerderij. En het gros doet dat zeker niet als 'hobby'." Die ontwikkeling kan absoluut doorzetten wanneer gericht wordt ingezet op het uit de weg ruimen van de bestaande belemmeringen voor groene diensten, vindt Van der Ploeg. Hij benadrukt: "En consumentengedrag kan absoluut het vertrek van intensieve landbouwvormen naar andere landen bewerkstelligen, en voldoende draagvlak creëren voor zo je wilt het 'arcadische' platteland. De opkomst van de ecologische landbouw bewijst dat het kan. Dat is in tien jaar geheel uit het niets opgekomen, en vertegenwoordigt in tegenstelling tot de gangbare landbouw een behoorlijk groeisegment. Geheel onder invloed van de consument."

Het laatste woord is voor de varkensboer die eerder aan het woord kwam: "Ik vind het prima om mijn bedrijf te verhuizen naar de Maasvlakte, en het zou mooi meegenomen zijn als de varkens het beter hebben in een flat. Maar net zo lief bedrijf ik een minder intensieve varkenshouderij, met als bijkomend voordeel dat ik in de eigen streek kan blijven wonen. De beleidsmakers moeten het maar zeggen, maar ik wil er wel een boterham mee kunnen verdienen voor mijn gezin."

PUBLIEKSDEBATTEN:

PAST DAT ERGENS, DE STEM VAN HET VOLK?

DOOR ROB LE RUTTE & ELSBETH GERRITSEN

Spanningsveld planning, inrichting, beheer en gebruik groen

"waarom moeten we in Nederland altijd maar ordenen" verzuchtte een mevrouw in de microfoon. "Nederland is nooit af, maar de verschillende mooie dingen die spontaan zijn ontstaan, kunnen toch gewoon naast elkaar blijven bestaan?"

Een verzuchting uit het publiek tijdens een debat op de Floriade over stad en landbouw. Een verzuchting van een burger richting de overheid. In deze opmerking klinken meerdere aspecten door. De waarneming van een voortdurend proces van (her)inrichten en ruimtelijk ordenen, een waardeoordeel en een opvatting over een feitelijkheid.

In enkele zinnen wordt het spanningsveld weergegeven tussen waarden en feiten en onze voortgaande pogingen om passende oplossingen te bedenken voor de vragen die spelen in de relatie tussen stad en ommeland. Rond dit spanningsveld wordt gewerkt aan oplossingen vanuit twee richtingen. De overheid probeert met haar beleidsdoelen en de inzet van beleidsinstrumenten, richting te geven aan en kaders te stellen voor het meervoudig gebruik van de (groene) ruimte. En belanghebbende partijen in een regio zoeken naar een maatwerk oplossing die perspectief biedt aan alle betrokkenen in het gebied. Ergens ontmoeten beleid en regio elkaar op hun weg van transformatie. Vaak is dat als er sprake is van stagnatie, de confrontatie tussen willen, kunnen en mogen.

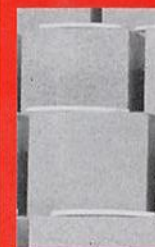
De principiële spanning tussen collectieve belangen als rust en groen, en de individuele vraag naar ruimte voor wonen, werken en mobiliteit vraagt om creatieve oplossingen. De onderlinge afweging van ecologische, economische en sociale waarden en de feiten uit o.a. de Natuurbalans vormen de inzet bij beleidsontwikkeling en besluitvorming over natuur in Nederland. Daarmee wordt de koers bepaald of bijgesteld, hoe we verder gaan met de natuur in Nederland. Combineren en kiezen zijn de resultanten van dit afwegingsproces.

Voor realisatie van beleid is draagvlak onder burgers essentieel. Er moet geen kloof ontstaan tussen het debat van ecologen, de agenda van beleidsmakers en de mensenwensen in de samenleving. Het is dus van belang voor de overheid om vroegtijdig te weten wat de burger beweegt op het terrein van groen en natuur.

Uitdaging

De overheid heeft er alle baat bij dat haar beleid geen papieren idee blijft, maar ook werking krijgt in de maatschappij. Draagvlak (en daadkracht) bij burgers voor natuurbeleid kan zich slechts ontwikkelen op basis van een breed gedeelde verantwoordelijkheid voor de gemaakte keuzes en de (soms niet voorziene) effecten van die keuzes.

Beleidsverantwoordelijken die zich dit bewust zijn, staan voor de uitdaging om deze 'meerstemmigheid' ruimte te bieden in het

beleidsproces en burgers een (nieuwe) rol te geven in het debat over complexe maatschappelijke vraagstukken. Daarbij moet recht worden gedaan aan zowel de bestaande politieke besluitvorming, als peiler van de representatieve democratie, en aan buiten parlementaire vormen van participatie om tot beleidsinhoud én beleidsrealisatie te komen. Van Woerkum en Aarts (2002)¹ spreken in dit verband van pluriforme besluitvormingsprocessen waar de waarde van de diversiteit bij betrokkenenvelop benut wordt.

Om dit goed te organiseren is het zaak om de participatie o.a. in de vorm van debat met burgers methodisch aan te scherpen. Dit schept duidelijkheid naar burgers en maatschappelijke groeperingen over de doelen, de focus van het debat op b.v. probleemverkenning, zoeken en richting geven of realiseringsopties zoeken voor gewenste effecten. Die duidelijkheid is ook nodig naar de deelnemers waarbij de traditionele opvatting over representatie in het debat plaats maakt voor meer innovatief opinieleiderschap. **Een publiek debat als onderdeel van deze pluriforme besluitvorming zal een plaats moeten krijgen in ons politiek institutionele ingerichte democratische besluitvorming.**

Het doel van publieksdebatten

Met publieksdebatten als communicatie-instrument worden verschillende doelen nagestreefd. De discussie met de maatschappij is in de eerste plaats bedoeld om bepaalde maatschappelijke vraagstukken en vraagstukken over maatschappelijke gevolgen van ontwikkelingen op het gebied van wetenschap en technologie te signaleren en te verhelderen. Dit is het *bewustwordingsdoel*. Met het onder de aandacht brengen van een breder publiek streeft de overheid ook een tweede doel na, namelijk het stimuleren van de *meningvorming*. In de derde plaats dient het ook als een inventarisatie van verscheidenheid aan meningen in de samenleving. Dit kan omschreven worden als het *draagvlakdoel*.

Het gewicht toegekend aan een of meerdere van de drie doelen kan per vraagstuk anders liggen. Zeker bij de maatschappelijke gevolgen van technologische mogelijkheden lijkt het zwaartepunt eerder te liggen bij het derde doel: draagvlak om de besluitvorming in het beleidsproces richting te geven.

Publieksdebatten al regelmatig ingezet

Overheidscommunicatie en burgerparticipatie via publieks- of maatschappelijk debat worden de laatste jaren regelmatig ingezet bij beleidsontwikkeling voor complexe maatschappelijke vraagstukken. Recente voorbeelden zijn nationale debatten over xenotransplantatie en over voedselproductie met genetisch gemodificeerde organismen (Eten en Genen). In 1996² is er een openbaar debat gevoerd over natuurontwikkeling. Daarvan is niet duidelijk hoe dit ingebed is geweest in het toen lopende beleidsproces. **Tot op heden is natuurbeleid in Nederland eigenlijk**

niet ontwikkeld via een interactief proces (Geerligs c.s. 2002)³.

Niet alleen op nationaal niveau kan een dergelijk debat plaats vinden en het hoeft niet altijd de overheid te zijn die initiatief neemt voor debat over haar beleid. Ook andere actoren op regionaal niveau hanteren dit instrument. Recentelijk is er door de stichting Duinboeren een ruraal debat georganiseerd tussen boeren, tuinders en stadsbewoners in de stedenring Tilburg/Waalwijk/'s-Hertogenbosch met als doel de onderlinge betrokkenheid te vergroten en een duurzame samenwerking te bevorderen. Het uiteindelijke doel is om vanuit het rurale debat voorstellen en initiatieven te ontwikkelen voor concrete activiteiten en projecten die betrekking hebben op de inrichting en de toekomst van het gebied.

Publieksdebatten en onderzoek

Met de publieksdebatten op de Floriade hebben de LNV onderzoeksprogramma's 'Groene Metropolen' en 'Regionale natuurontwikkeling en landschappelijke identiteit' een nieuwe stap gezet om inzicht te krijgen in de mensenwensen op het gebied van 'groen, bruin en rood'.

De onderzoeksprogramma's bestuderen ieder, vanuit een eigen optiek, de rol van natuur in de samenleving en de verschillende wensen die er op dit terrein leven. 'Groene Metropolen' richt zich op groen in verstedelijkend Nederland en 'Regionale natuurontwikkeling en landschappelijke identiteit' op grote eenheden natuur en multifunctionele cultuurlandschappen op regionaal niveau. Voor beide onderzoeksprogramma's is het belangrijk om inzicht te hebben in de mensenwensen op het gebied van 'groen, bruin en rood'.

Publiek debat over de toekomst van de natuur in Nederland kan een waardevolle bijdrage leveren aan het natuurbeleidsproces op verschillende schaalniveaus. De waarde van de bijdrage is wel sterk afhankelijk van de wijze waarop een dergelijk debat wordt georganiseerd en hoe het debat wordt ingebed in het lopende beleidsproces. De opvattingen van het publiek dienen serieus te worden genomen en een plaats te krijgen in besluiten over combineren of kiezen.

Behalve dit artikel over publieksdebatten is een rapport in voorbereiding: 'Past dat ergens, de stem van het volk? Het publieksdebat als instrument bij interactieve beleidsprocessen' door Rob le Rutte.

¹Woerkum, C. van, & N. Aarts, 2002. Wat maakt het verschil? Over de waarde van pluriformiteit in interactieve beleidsprocessen. (concept), Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster, Den Haag.

²Poll, N.E. van de & A. Glasmeier, 1997. Natuurontwikkeling: waarom en hoe?: verslag van een debat. werkdokument 59. Rathenau instituut, Den Haag.

³Geerligs, J., R. le Rutte & P. Derksen, 2002. Sociaal instrumentarium Natuurbeleid. Stoas Onderzoek, Wageningen.

Colofon

Alterra **Debat** special

Deze brochure is een verslag van een driedaagse debatreeks Stad & Land gehouden op 24, 25 en 26 september 2002 in het openluchttheater op het Floriadeterrein in de Haarlemmermeer. Voorafgaand aan de debatten is er een telefonische meningspeiling uitgevoerd onder mensen die wonen in een centrum-stedelijk woonmilieu of landelijk-dorps woonmilieu. Deze peiling is aangevuld met een peiling onder bezoekers van de Floriade op de drie dagen van de debatreeks.

De enquêteresultaten zijn op te vragen bij: e.gerritsen@alterra.wag-ur.nl.

De insteek van de Floriadebatten was het organiseren van discussie met belanghebbenden (beleidsmakers, onderzoekers, belangenorganisaties) en het 'publiek' (gericht geworven groepen en passerende bezoekers) over de rol van groen in verstedelijkend Nederland en de verschillende wensen die er op dit terrein leven. Per dag werden 2 debatten van 90 minuten gevoerd met steeds een andere samenstelling van het publiek en belanghebbenden. Elke debatdag had een ander thema, dag 1: 'Natuur in de stad', dag 2: 'Groen wonen' en dag 3: 'Stad en Landbouw'. Contactpersonen per thema:

Natuur in de stad: j.h.spijker@alterra.wag-ur.nl, r.j.m.lerutte@alterra.wag-ur.nl

Groen Wonen: j.f.jonkhof@alterra.wag-ur.nl, y.d.schuler@alterra.wag-ur.nl

Stad en Landbouw: g.kolkman@alterra.wag-ur.nl

De debatreeks is één van de eindproducten van de onderzoeksprogramma's 'Groene Metropolen' en 'Regionale natuurontwikkeling en landschappelijke identiteit' van Alterra in opdracht van het Ministerie van LNV in samenwerking met Wageningen Universiteit en het KEI (kenniscentrum stedelijke vernieuwing). Voor meer informatie over de onderzoeksprogramma's:

Groene Metropolen: www.groenemetropolen.nl of w.timmermans@alterra.wag-ur.nl.

Regionale Identiteit: www.regionale-identiteit.nl of c.m.a.hendriks@alterra.wag-ur.nl

Auteurs:	Marcus Werner, Rob le Rutte & Elsbeth Gerritsen, Herman Eijsackers, Wim Timmermans.
Productie:	Alterra, Elsbeth Gerritsen.
Vormgeving:	Ocmer Design
Foto's:	Elsbeth Gerritsen, Thijs van der Wal.
Illustraties:	WASCO, Amsterdam.
Druk:	Drukkerij Van Lent, Wageningen.

© januari 2003, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, postbus 47, 6700 AA Wageningen.

Tel: 0317 - 474700; Fax 0317 - 419000; website : www.alterra.wageningen-ur.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.